

# SÖYLEVDEN SEÇMELER ( Gazi Mustafa Kemal )

## 1. BÖLÜM : KURTULUŞUN STRATEJİSİ

1919 yılı Mayıs'ının 19.. günü Samsun'a çıktım. Genel durum ve görünüş şuydu :

**Osmanlı Devleti'nin** içinde yer aldığı grup Dünya Savaşında yenilmiş, koşulları ağır bir ateşkes anlaşması imzalamıştı. Ulusu ve ülkeyi Dünya Savaşına sürükleyenler, kendi canlarının kaygısına düşerek yurttan kaçmışlardı. Padişah ve Halife olan **Vahdettin**, soysuzlaşmış, yalnızca kendini ve tahtını koruyabileceğini umduğu alçakça önlemler araştırmaktaydı. **Damat Ferit Paşa** başkanlığındaki hükümet, düşkün, onursuz, korkak, yalnız Padişahın isteğine bağımlı durumdaydı ve O'nunla birlikte kendilerini koruyabilecek herhangi bir duruma boyun eğmiş bulunuyordu.

**İtilaf Devletleri**, ateşkes anlaşması hükümlerine uymaya gerek görmüyorlardı. Donanmalarıyla askerleri İstanbul'daydılar. Adana ili Fransızlar, Urfa, Maraş, Antep İngilizlerce işgal edilmişti. Antalya ve Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon'la Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyordu. 15 Mayıs 1919'da, yani Samsun'a çıkışımızdan 4 gün önce de **Yunan ordusu İtilaf Devletlerinin onayıyla İzmir'e çıkarılmıştı**.

**Ordu**, adı var, kendi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar Dünya Savaşının bunca sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun, yurdun parçalanmakta olduğunu görmeye yürekleri kan ağlamakta; gözleri önünde derinleşen yıkım uçurumunun kıyısında kafaları çıkar yol, kurtuluş yolu aramakta.

Farkında olmadan **başsız kalmış ulus**, karanlık ve belirsizlikler içinde, olup-bitecekleri bekliyor. Yıkımın korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar, içinde buldukları ortama göre kurtuluş çaresi saydıkları önlemlere başvuruyorlar.

Ben, Üçüncü ordu müfettişi olarak karargahımla birlikte Samsun'a çıkmıştım ve doğrudan doğruya buyruğum altında iki kolordu bulunuyordu.

**Benim yetkim**, bu iki kolorduya komuta etmekten daha geniştir. Ankara'daki 20. Kolordu, Konya'daki 3. Ordu Müfettişliği, Diyarbakır'daki Kolordu ve bütün Anadolu'daki valilerle iletişim ve ilişki kurabilecektim.

Beni İstanbul'dan sürüp uzaklaştırmak isteyenlerin bana bu geniş yetkiyi nasıl verdiklerine şaşabilirsiniz. Hemen söylemeliyim ki onlar bana **bu yetkiyi bilerek ve anlayarak vermediler**. Yetkiye ilişkin yönergeyi de ben kendim yazdırdım.

**Ulus ve ordu**, Padişah ve Halifenin hainliğinden heberli olmadığı gibi, o makama ve o makamda oturan kişiye karşı yüzyılların kökleştirdiği **din ve gelenek bağlarıyla boyun eğmiş durumda**. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinden yoksun.

İstanbul'daki kadın-erkek bir takım önde gelen kişiler gerçek kurtuluşu Amerika'nın güdümü altına girmekte görüyorlardı. Bu görüşte olanlar düşüncelerinde çok direndiler; en doğru tutumun bu görüşü benimsemek olduğunu kanıtlamaya çok çalıştılar.

Kurtuluş yolu ararken İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri güçlendirmemek temel ilke sayılmaktaydı. Bu devletlerden yalnızca biriyle bile başa çıkılamayacağı kuruntusu hemen bütün kafalarda yer etmişti. Özellikle seçkin denilen insanlar böyle düşünüyordu.

**Efendiler**, bu durum karşısında alınacak tek bir karar vardı. O da, ulusal egemenliğe dayalı, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmaktı.

İşte daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğüm ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığım karar, bu olmuştur.

**Bu önemli kararın** neleri gerektirip zorunlu kıldığını tümüyle ve ilk günden açıklayıp kuşkusuz yerinde olmazdı. Uygulamayı bir takım aşamalara ayırmak ve olayların gelişiminden yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak, adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu.

**Ben**, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak, adım adım toplumumuza uygulamak zorundaydım.

## 2. BÖLÜM : ULUSAL MÜCADELENİN ÖRGÜTLENİŞİ

**Efendiler, ilk iş olmak üzere bütün orduyla ilişki kurmak gerekiyordu.**

21 Mayıs 1919'da Erzurum'da 15. Kolordu komutanına yazdığım **bir şifre telgrafta** genel durumumuzun aldığı korkunç biçimden çok üzgün olduğumu, bu son görevi ulusa ve yurda karşı borçlu olduğumuz en son vicdani görevi yerine getirmek için kabul ettiğimi belirttim; bunu yakın bir ortaklaşa çalışmayla yapabileceğimizi söyledim.

Edirne'deki Kolordunun komutanı Cafer Tayyar Paşa'ya 18 Haziran 1919 günü şifreyle verdiğim yönergede şunları vurguladım :

"**Ulusal bağımsızlığımızı** boğan ve yurdun bölünmesi tehlikelerine yol açan İtilaf devletlerinin yaptıklarını, **İstanbul hükümetinin** de tutsak ve güçsüz durumunu biliyorsunuz. Ulusun yazgısını böyle bir hükümetin eline bırakmak, çöküşe boyun eğmek demektir."

Dikkate değer ki ulus, yurdun işgali ve varlığına vurulan bu korkunç darbe karşısında herhangi bir üzüntü ve yakınma ortaya koymuş değildi. Onu uyarıp harekete geçirmek gerekiyordu. Bu amaçla 28 Mayıs 1919 günü Havsa'dan valilere, mutasarrıflıklara ve ordu komutanlıklarına verdiğim bu yönerge üzerine her yerde gösteriler yapılmaya başlandı.

Artık girişim ve işlemlerimin bir an önce kişisel nitelikten çıkarılarak **bütün ulusu temsil edecek bir kurul** adına yapılması çok gerekliydi.

Bu amaçla emir subayım Cevat Abbas Bey'e 21-22 Haziran gecesi **Amasya**'da yazdırdığım **bildirgenin başlıca noktaları** şunlardı :

'-Yurdun bütünlüğü ve bağımsızlığı tehlikededir.

- Ulusun bağımsızlığını yine ulusun kararlılığı ve direnişi kurtaracaktır.

- Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanmasına karar verilmiştir.

- Doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. '

Erzurum'a varışımın ilk günlerinde Kongre'nin toplanmasını sağlayacak önlemleri almaya önem verildi. Sonunda 13 günlük gecikme ile yeterli delegenin toplanması başarıldı.

Biz bu işlerle uğraşırken, İstanbul'sa Harbiye Nazırlığı ve Padişah İstanbul'a dönmemi sağlamaya çalışıyordu. "**Gelemem!**" dedim. En sonunda, 8/9 Temmuz gecesi, Sarayla bir telgraf başı konuşmasında perde birdenbire kapandı ve bir aydır süren oyun sona erdi. İstanbul o dakikada resmi görevime son verdi; ben de o dakikada, önce Harbiye Nazırlığına, sonra da Padişah'a, görevimle birlikte **askerlik mesleğinden de çekildiğimi bildirdim.**

Durumu ordulara ve ulusa kendim bildirdim.

Efendiler, **Erzurum Kongresinin** köklü ve geniş kapsamlı **ilke ve kararlarını** izninizle belirtmek isterim :

- 1- Ulusal sınırlar içinde yurt bir bütündür, parçalanamaz.
- 2- Her türlü yabancı işgal ve karışmasına karşı ulusu direniş ve savunmasını bir bütün olarak yapacaktır.
- 3- Osmanlı hükümetinin yurdu ve bağımsızlığı korumaya gücü yetmezse, bu amacı gerçekleştirmek için geçici bir hükümet kurulacaktır.
- 4- Ulusal güçleri etken ve ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.
- 5- Hıristiyan azınlıklara siyasal üstünlük ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilmez.
- 6- Yabancı devletlerin güdümü ve koruyuculuğu kabul olunamaz.
- 7- Millet Meclisi'nin hemen toplanmasını ve hükümet işlerinin Meclisin denetiminde yürütülmesini sağlamak için çalışılacaktır. "

Bu ilke ve kararlar, temel nitelikleri hiç değiştirilmeksizin uygulanabilmiştir.

Sivas Kongre'sinin gündeminde, Erzurum Kongre'si tüzük ve bildirisinin, bir de bizden önce Sivas'a gelen yir mibeş kadar üyece düzenlenmiş bir önerinin görüşülmesi vardı.

Erzurum Kongresi Tüzüğünü görüşerek hemen sonuca bağladık. Çünkü bu tüzükte yapılacak değişiklikleri önceden görüşmüş ve üyelerden gerekli olanları aydınlatmıştık.

**8 Eylül günü** de az önce sözünü ettiğim öneri üzerinde konuşuldu. Bu öneri de başlıca **Amerikan güdümü** söz konusu ediliyordu.

Efendiler, Sivas Kongresinde yabancı güdümü üzerine birçok kişi söz aldı. Vasıf Bey, "**Bir kez ilke olarak güdümü kabul edelim de, koşulları üzerinde sonra görüşürüz.**" diyordu.

Ben Başkanlık yerinden şunları söyledim: "sanırım bu raporda iki görüş var. Birincisi, devletin iç ve dış bağımsızlığından vazgeçmeyeceği; ikincisi ise devlet ve ulusun dış baskılar karşısında bir yardım ve desteğe gereksinimi olup olmadığı. Herhalde iç ve dış bağımsızlığımızı yitirmek istemiyoruz."

**Refet Bey** ise, bir yandan "**Söz olarak güdüm ile bağımsızlık birbirine engel şeyler değildir**" derken, **öbür yandan** şunları ekliyordu:

**"Diyelim ki biz içerde ve dışarda tam bir bağımsızlık isteriz. Ama acaba kendi başımıza yapabilecek miyiz? Ondan da önce, acaba bizi kendi başımıza bırakacaklar mı? Herhalde bir Amerika kefilliğini kabul etmek zorundayız."**

9 Eylül Salı günü Kongre toplantısında da Rauf Bey söz aldı ve aynen şunları söyledi :  
'Yüce kurulunuz dış yardım ilkesini kabul buyurduysa da, bu yardımı kimden isteyeceğimiz belirtilmedi. Amerika olduğu üstü örtülü olarak anlatılıyorsa da, bence doğrudan doğruya adının söylenmesinde bir sakınca olamaz.'

Efendiler, pek uzun ve tartışmalı geçen bu yabancı güdümü görüşmeleri, **güdüm isteyenleri susturacak ortalama bir çözüm** yolu bulunarak bitirildi. Hem de bu yolu öneren, yine **Rauf Bey** oldu: **"Amerika'da bize karşı yapılmakta olan kötüleyici propagandaların yol açtığı düşünce akımlarını düzeltmek için, herşeyden önce Amerika Kongresinden ülkemizi inceleyecek ve gerçeği görecek bir kurulu çağırarak."** Bu öneri oybirliği ile kabul edildi. Kongre Başkanlık Kurulunun imzalarıyla bu yolda bir mektup taslağı yazıldığını anımsıyorsam da, mektubun gönderilip gönderilmediğini pek iyi anımsamıyorum. Doğrusu bu mektuba özel bir önem vermiş de değildim.

Efendiler, **Sivas Kongresinin** hemen tüm süresi boyunca, sinir gerici haberler almaktan geri kalmıyordum. Ancak, aldığım bütün bilgileri olduğu gibi Kongre üyelerine sunmakta yarardan çok sakınca görüyordum. İstanbul hükümetinin Kongreyi basıp dağıtmak üzere Sivas'a vali atadığı **Ali Galip'i** etkisiz kıldık ve kaçmak zorunda bıraktık. Kısa süre sonra da, ulusal direnişi bozmak amacıyla bu hainlikleri yapan İstanbul'daki **Damat Ferit Hükümetini istifaya mecbur ettik.**

### 3. BÖLÜM: İSTANBUL'UN ANADOLU'YA BAĞIMLI KILINMASI

**Meclisin nerede toplanabileceği düşüncesi kafalarımızı uğraştırıyordu.**

Bu arada hükümet temsilcisi **Salih Paşa**'yla 20 Ekim 1919 günü **Amasya**'da görüşmeye başladık. Biz, **Ulusal örgütlerin** ve **Temsil Kurulu**'nun İstanbul hükümetince resmi olarak tanınan bir siyasal varlık olduğunu, görüşmelerimizin resmi olduğunu ve her iki yanı da bağladığını açıkça ortaya koymak istiyorduk.

Efendiler, Amasya görüşmelerinde Millet Meclisinin İstanbul'da toplanmasının doğru olmadığı yolundaki görüşümüzü **Salih Paşa**'ya kabul ettirip onaylattık. Bu görüşü hükümete kabul ettirmeye çalışacağımı, **başaramazsa hükümetten çekileceğini söyledi.** Salih Paşa bu konuda başarı sağlayamamıştır.

Bu arada ulusal örgütün İstanbul merkezinden **Kara Vasıf** ve **Şevket Beyler** Meclis'in kesinlikle İstanbul'da toplanmasını zorunlu görüyorlardı. 7 Kasım'da Kara Vasıf Bey'e ivedi olarak Sivas'a gelmesini yazdım. O ise 19 Kasım günlü şifresinde **"Meclis'i Anadolu'da toplamak düşüncesinden vazgeçmek bir yurt ödevidir."** diyordu.

**Sadrazama şunları bildirdim :**

"İngilizlerin Harbiye Nazırı ile Genel Kurmay Başkanının değiştirilmelerini istemeleri, **devletin bağımsızlığına kesin bir saldırıdır...** Bu açık saldırıyı devletçe kabul eder, ulusça da susarsak, siyasal varlığımızla ilgili en kötü kararlara ve işlere kendimiz yol açmış olacağımıza kuşku yoktur."

Aynı gün durumu bütün komutanlıklara ve bütün milletvekillerine şifreyle şu bildirim yaptım:

"Devletin siyasal bağımsızlığına karşı kesin bir saldırıda bulunulduğu, Barış Konferansına, Avrupa uluslarına, İslam dünyasına ve yurdun her yanına duyurulmalıdır. İngilizler saldırıdan vazgeçmezlerse, **Meclisin ödevi Anadolu'ya gelmek ve ulusal iradeyi ele almaktır.** Şimdiden gerekli önlemler alınmıştır."

**Temsil Kurulu**'nun ve Kuvva-yı Milliye'nin çalışmalarını sürdürmesi konusunda kamuoyunu yoklamak gerekmektedir. **Kazım Karabekir Paşa** bu konuda, **"Temsil Kurulu, alınması gerekli kararları Millet Meclisi'nin namusuna ve yurtseverliğine bırakıp, olayların gidişine kalmalıdır."** diyordu.

Efendiler, biz kuşkusuz olayların gidişine bağlı kalamazdık; yani kendimizi, başımıza ne gelirse katlanmak gibi bir **kaderciliğe** bırakamazdık.

İstanbul'da bulunmasını gerekli gördüğüm İsmet Paşa'dan bir şifre telgraf aldım. Telgraf, şimdiki **hükümetin düşürülmesi, Meclisin dağıtılması** ve **Kuvva-yı Milliye'nin** ortadan kaldırılması gibi amaçlarla, İstanbul'da İngilizlerle birlikte bir dernek kurulduğunu bildiriyordu; Anadolu'daki Anzavur girişimlerinin bu çalışmalara dayandığını yazıyordu.

3 Mart 1920 günü Rauf ve Kara Vasıf Beyler de, şifre telgraflarında Meclisin dağıtılmasının kesin olduğunu bildiriyorlar ve Padişah katında etkili olacak önlemlerin Temsil Kurulu'nca alınmasını istiyorlardı.

Efendiler, **1920 Mart'ının 16. günü**, şöyle bir tel verildi :

"Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Bu sabah Şehzadebaşı'ndaki Mızıka Karakolu'nu İngilizler basmış ve oradaki askerlerle çarpışmalar olmuştur; şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize sunulur. Manastırlı Hamdi"

Efendiler, 16 Mart'ta İstanbul işgal edilir edilmez aldığım önlemlerin en önemlisi, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanmasıdır.

#### **4. BÖLÜM: ULUSAL BİRLİK ve DAYANIŞMA KORUNARAK İÇ AYAKLANMALARIN BASTIRILMASI**

İstanbul'un işgalinden sonra başlayan **yıkıcı akımlar** ve **ayaklanmalar**, hızla yurdun her yerinde görüldü ve sürdü. İstanbul'da Damat Ferit Paşa yeniden iş başına getirilmişti. Bu hükümetin bütün yıkıcı ve hain örgütlerle, bütün düşmanlar ve Yunan ordusuyla yaptığı işbirliğine de, yurdun her yanına yağdırılan **Halife-Padişah fetvası** yön veriyordu.

Hainlik, cahillik, kin ve bağnazlık dumanları tüm yurdu koyu karanlıklar içinde bırakıyordu.

**Ayaklanma dalgaları** Ankara'da karargahımızın duvarlarına kadar çarptı. İzmir'den sonra Batı Anadolu'nun önemli bölgeleri de **Yunan saldırıları** ile çiğnenmeğe başladı.

Ayaklanmaları, Amasya'daki 5. Kafkas Tümeni, Antep bölgesinden getirilen Kılıç Ali Bey komutasındaki bir ulusal birlik, Sivas'taki 3. Kolordu güçleri, Eskişehir'deki **Ethem Bey** birliği ve Bolu dolaylarındaki İbrahim Bey birliği ile bastırmaya çalıştık.

Efendiler, kimi kapalı sorunların kolaylıkla açıklanmasına yarayacağını sandığım için, yüce kurulunuza bir "**Yeşil Ordu**"dan söz edeceğim:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve hükümetinin kuruluşundan sonra, Ankara'da "**Yeşil Ordu**" adıyla bir dernek kuruldu. **Derneğin ilk kurucuları**, pek yakın ve bilinen arkadaşlardı. Amaçları, Osmanlı ordusunun kalıntısı denilebilecek o günlerdeki yorgun, bezgin, devrim ülküsüne göre yetişmemiş birlikleri bilinçlendirmek, böylece askerlerin halife fetvaları gibi kıskırtmalara kapılmalarını önlemektir.

Yeşil Ordu örgütünün kurucuları arasına, milletvekili olan **Çerkez Reşit Bey**'le **Çerkez Ethem** ve kardeşi **Tevfik Bey** de girmişler. Ayrıca, kendilerine bağlı bütün adamları da Yeşil Ordu'nun sanki temelini oluşturmuşlar.

**Çerkez Ethem**, bir ulusal birlikle **Anzavuru** kovalamada, Düzce ayaklanmasını bastırmada başarılı kimi hizmetler yaptı; bu nedenle Yozgat'a gitmek üzere Ankara'ya çağrıldığında, hemen herkesçe beğenildi ve övüldü. Kendisini abartılı biçimde öven de kuşkusuz olmuştur. Ethem Bey ve kardeşlerinin bu alkış ve övgülerden dolayı büyüklendikleri, kimi düşlere bile kapıldıkları, sonraki davranışlarından anlaşıldı. Yozgat ayaklanmasını bastırmağa uğraşırken, askeri ve ulusal birlik komutanlarına küçültücü ve saldırgan biçimde davrandığı görüldü. Biz bütün bunlara karşın, bu kardeşleri her zaman yararlanılabilecek durumda bulundurmaya yeğledik.

Efendiler, bu sırada, bizim **düzenli ordu** kurma görüşümüze karşı, "**milis**" örgütü kurma görüşünü genel bir akıma dönüştürme çabaları ortaya çıktı. Reşit, Ethem ve Tevfik kardeşler, "**Kuvva-yı Seyyare**" adındaki güçlerine dayanarak, bu yolda çok ateşli bir biçimde çalışıyorlardı.

**Kuvva-yı Seyyare**, yani Gezgin Güç Komutanlığı, Karacaşehir'de kendine bağlı "**Karakeçili**" adında gizli bir birlik kurmuştu; Cephe komutanlığının bundan bilgisi yoktu. Rastlantı sonucu öğrenip bilgi istediğinde de Ethem Bey cephe komutanının buyruğunu yerine getirmedi. Cephe komutanlığının, **sivil işlere**, geri hizmetlere karışılması için verdiği genel buyruğa da uymuyor, Kütahya bölgesinde her şeye karışıyordu.

Cephe komutanı, halkın yakınmaları konusunda kendisine gelen raporların ışığında bir buyruk yayınlamıştı. Buyrukta, "**Hainlikleri ne denli gerçek olursa olsun, hiçbir köy yakılmayacak, haktan hiçbir kimse, hiçbir birlikçe, hiçbir suçtan ötürü öldürülmeyecekti.**" deniyordu.

Umum Kuvva-yı Seyyare Komutan Vekili Tevfik Bey bu buyruğa da karşı geldi.

**Reşit bey**'i yanıma getirttim ve ne istediklerini sordum. "**Cephe Komutanlarını değiştiriniz**" dedi. "**Yerine konacak adamlarımız yoktur**" dedim. "**Beni atayınız, ben daha iyi yaparım**" dedi.

Ethem ve kardeşlerini izlemek gerektiğini İsmet ve Fahrettin Paşalara bildirdim.

22 Aralık 1920 günü, Reşit Bey'le bakan ve milletvekili arkadaşlardan onbeş kişiyi yanıma çağırdım. Toplantı sonunda Kuvva-yı Seyyare'ye son ve kesin olarak şunların bildirilmesi karar bağlandı;  
"1. Kuvva-yı Seyyare, öbür birlikler gibi emir ve komutaya tam olarak uyacak ve yasa dışı her türlü taşkınlıktan kaçınacaktır.

2. Kuvva-yı Seyyare kendiliğinden hiçbir yerde ve hiçbir yolla adam toplamayacaktır."

Efendiler, Ethem Bey, bu kararı bildirmek üzere gönderdiğimiz kurulun üyelerini tutuklattı ve onların adıyla çektiği telgrafta kendi isteklerini yineledi. Bunun üzerine cephe komutanlıklarına Ethem ve kardeşlerine karşı savaşa girmelerini emrettim.

Efendiler, **bu kardeşler**, askerliği çapulculuk, devlet kurup yönetmeyi de şunun bunun suçsuz çocuklarını kurtulmalık dilenmek için dağa kaldırma haydutluğu sanıyorlardı; utanmaz, kendini bilmez, herhangi bir düşmanın boğaz tokluğuna casusluğunu, uşaklığını yapacak kadar alçak ve aşağılık yaradılışlı bu kardeşler, şarlatanlıkları ve yaygaralarıyla bütün bir Türk yurdunu tedirgin ediyor, Türk ulusunun Büyük Meclisini kendileriyle uğraştırıyorlardı; onlar ellerindeki bütün kuvvetler ve dayandıkları düşmanlarla birlikte tepeleyip yola getirmek ve böylece devrim tarihimizde herkese ders olacak bir örnek vermek zorunlu göründü.

## 5. BÖLÜM: TOPYEKÜN SAVAŞ

Artık Ethem olayı kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman, kovularak kendi cephesine sürülmüştü. Gerçekten de bir gün sonra, yani 6 Ocak günü **Yunan ordusunun** tümü, bütün cephede **saldırıya geçti**. Bizim Gediz'deki önemli güçlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman birliklerini karşıladı ve yendi. Devrim tarihimize **Birinci İnönü** zaferini yazdı.

27 Şubat - 12 Mart 1921 arasında toplanan **Londra Konferansı** olumlu hiçbir sonuç vermedi. İtilaf devletleri, yaptıkları önerilerin karşılığını beklemeden, daha delegelerimiz yolda iken, Yunanlar bütün ordusuyla, bütün cephelerimizde saldırıya geçti. Şimdi izin verirseniz size bu saldırıyı ve sonuçlarını anlatayım :

İsmet Paşa komutasındaki Batı Cephesi birliklerimiz Eskişehir'in Kuzey-Batısında toplanmıştı. Kararımız, savaşı İnönü mevzilerinde kabul etmekte. 28 Mart günü sağ kanadımıza saldıran düşman, önemli başarılar elde ediyordu. Bunlar da düşman yararına sonuçlandı.

Bundan sonra sıra bize geliyordu. İsmet Paşa 31 Mart günü karşı saldırıya geçti ve düşmanı yenerek geri çekilmek zorunda bıraktı. Böylece devrim tarihimizin bir sayfası, **2. İnönü** zaferi yazıldı.

İkinci İnönü Savaşından üç ay kadar sonra, Yunan ordusu, 10 Temmuz 1921 günü yeniden genel saldırıya geçti. Bu süre içinde genel seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, insan, tüfek, makineli tüfek ve top sayısı bakımından bizim ordumuzdan önemli ölçüde üstündü. İç olaylar, bizim genel seferberlik yapmamıza ve ulusun tüm kaynaklarını düşman karşısında toplamaya elvermemişti. Bu nedenle askerlik açısından temel ödevimiz, yine "her Yunan saldırısı karşısında direnerek, saldırıyı durdurmak ve boşa çıkartmak"tı. Bu düşünceyle 18 Temmuz 1921 günü İsmet Paşa'nın Eskişehir güneydoğusundaki karargahına giderek durumu inceledim ve İsmet Paşa'ya şu genel talimatı verdim:

**"Orduyu Eskişehir Kuzey ve Güneyinde toplandıktan sonra, düşman ordusuyla araya büyük aralık bırakalım ki, orduyu toparlayıp güçlendirebilelim. Bunun için Sakarya'nın Doğusuna kadar çekilebilirsiniz. Bu yolda davranmamızın en büyük sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerlerimizi düşmana bırakmaktan dolayı kamuoyunda doğabilecek manevi sarsıntıdır. Ama az zamanda elde edebileceğimiz başarılarla bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Askerliğin gereğini duraksamadan uygulayalım; başka türden sakıncalara karşı koyarız."**

Efendiler, düşündüğüm manevi sakıncalar gerçekten de hemen görüldü. İlk etkiler Meclis'te belirdi. Özellikle karşıtlarımız, karamsarlık dolu söylevlerle **"Ordu nere gidiyor? Ulus nereye götürülüyor? Bu durumun sorumlusu yok mu? O nerededir?"** diye bağırmaya başladılar. **"Bugünkü acıklı ve korkunç durumun gerçek sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik!"** diyorlardı.

Bunları anlatmak istedikleri kişinin ben olduğum kuşku götürmezdi. Bunu anlar anlamaz, 4 Ağustos 1921 günü yapılan gizli oturumda kürsüye çıkarak, üyelerin bana gösterdikleri yakınlık ve güvene teşekkür ettim ve başkanlık katına şu önergeyi verdim:

**"Meclis'in saygıdeğer üyelerinin genel istek ve dilekleri üzerine Başkomutanlığı kabul ediliyorum.** Bu görevi kişisel olarak üstlenmemin sağlayacağı yararları en kısa zamanda elde edebilmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisi yetkilerini eylemli olarak kullanmak koşuluyla üstleniyorum.

Yaşamım boyunca ulusal egemenliğin en sadık bir hizmetkârı olduğumu ulusa bir kez daha göstermek için, bu yetkinin **üç ay** gibi kısa bir süreyle sınırlanmasını ayrıca isterim."

Efendiler, bu önergem, doğruluktan yanaymış gibi görünenlerin gizli düşüncelerini açığa vurmalarına yol açtı. Hemen karşı çıkışlar başladı. "Bir kez Başkomutanlık sanını vermeyiz." diyorlardı. Ben, direndim. Durum olağanüstü olduğuna göre, benim alacağım kararların ve yapacağım uygulamaların da olağanüstü olması gerekeceği kuşku götürmezdi. 5 Ağustos 1921 günü oybirliğiyle kabul edilen yasa, bana şu yetkiyi veriyordu:

"**Başkomutan**, ordunun maddi ve manevi gücünü en yüksek ölçüde artırmak ve yönetimini bir kat daha sağlamlaştırmak üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bununla ilgili yetkisini Meclis adına eylemli olarak kullanabilir."

Bu maddeye göre, benim vereceğim buyruklar yasa olacaktı.

Meydan savaşı 100 kilometrelik bir cephe üzerinde oluyordu. Sol kanadımız Ankara'nın 50 km güneyine değin çekilmişti. Bunda hiçbir sakınca görmedik. Savunma çizgilerimiz yer yer kırılıyordu. Ama kırılan her bölüm, en yakın yerde yeniden oluşturuluyordu. Bunun için yurt savunmasını başka türlü anlatmayı ve bunda direktip üstelemeyi yararlı ve etkili buldum, dedim ki:

**"Savunma çizgisi yoktur, savunma alanı vardır. O alan bütün yurttur. Yurdun her karış toprağı yurttaşın kaniyle ıslanmadıkça düşmana bırakılamaz. Onun için küçük, büyük, her birlik bulunduğu yerden atılabilir; ama küçük, büyük, her birlik ilk durabildiği noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşı sürdürür."**

İşte ordumuzun her bireyi, bu kurala göre, her adımda en büyük özveriyi gösterdi ve üstün düşman güçlerini yok ederek, yıpratarak, sonunda onu saldırıyı sürdüremeyecek bir duruma düşürdü.

Savaş durumunun bu aşamasını sezinler sezinlemez, hemen karşı saldırıya geçtik. Yunan ordusu yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya Irmağının doğusunda düşman ordusundan hiçbir iz kalmadı. Böylece 23 Ağustostan 13 Eylül'e değin 22 gün 22 gece aralıksız süren Büyük ve kanlı **Sakarya Savaşı**, yeni Türk Devletinin tarihine, dünya tarihinde pek az olan büyük bir meydan savaşı örneği yazdı.

Bilirsiniz ki savaş ve çarpışma demek, yalnız iki ordunun değil, iki ulusun bütün maddi ve manevi güçleriyle karşılaşıp birbiriyle vuruşması demektir. Bunun için Türk ulusunu, düşüncesi ve duygusuyla, cephedeki ordu kadar savaşıla doğrudan doğruya ilgilendirmeliydim. Yalnız düşman karşısında olanlar değil, köyde, evinde, tarlasında olan bütün ulus bireyleri, silahlı vuruşan savaşı gibi kendini görevli bilecek, bütün varlığını savaşa verecekti. Bütün maddi ve manevi varlığını yurt savunmasına adamakta ağır davranıp özen göstermeyen uluslar, savaşı ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başaracaklarına inanmış sayılmazlar.

## 6. BÖLÜM : SÖMÜRGEÇİLERİN ULUSAL DİRENİŞİ TANIMASI

Tevfik Paşa, **27 Ocak 1921** günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak bana açık bir telgraf gönderdi. Telgrafında, "İtilaf Devletleri, **21 Şubat**ta Londra'da toplanacak konferansa, Osmanlı delegeleri yanında **Ankara'nın yetkili temsilcilerinin** de katılmasını istiyorlar" diyor, yanıtımızı makine başında beklediğini söylüyordu.

Tevfik Paşa'ya şu yanıtı verdim: "Ulusal iradeye dayanarak Türkiye'nin alinyazısını eline alan yasal ve bağımsız tek kuvvet, Ankara'da sürekli çalışmakta olan Türkiye Millet Meclisidir. İstanbul'da herhangi bir kurulun hiçbir bakımdan yasal ve hukuksal niteliği yoktur. Kurulunza düşen yurt ve vicdan görevi, bu gerçeğe uyarak, hemen ulus ve ülke adına başvurulacak yasal hükümetin Ankara'da olduğunu kabul edip bildirmektir."

Tevfik Paşa'ya özel olarak da şu telgrafi çektim : "Konferansta ülkeyi ayrı ayrı temsil edecek iki kurulun ne denli sakıncalar doğuracağını, sizin gibi saygıdeğer bir kişinin tam olarak anladığına inanıyoruz.

"Padişah Hazretlerinin, ulusal iradenin belirlediği tek yer olan **Türkiye Büyük Millet Meclisi**'ni tanıdığını resmi olarak bildirmesi artık gerekli olmuştur. Bu yapılmazsa, padişah-halifenin durumunun sarsılması tehlikesinden haklı olarak korkular; bundan doğacak sorumluluk, önceden kestirilmesi olanaksız tüm sonuçlarıyla birlikte, doğrudan doğruya Padişah Hazretlerinin olacaktır."

Tevfik Paşa 27 Ocak günlü telgrafındaki görüşleri yeniden bildirince, Bakanlar Kurulu adına Fevzi Paşa imzasıyla verdiğimiz yanıtta şunları istedik :

"1- Londra Konferansı'na katılacak Türkiye Delegeler Kurulu, yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetince seçilip gönderilecektir.

2- Bizim göndereceğimiz bu Kurul'un, bütün Türkiye çıkarlarını temsil edecek tek kurul olduğunu da İtilaf Devletlerine bildireceksiniz.

3- Bu kesin ve değişmez kararlara uymazsanız, ülkenin ve ulusun esenliği adına doğacak tarihsel sorumluluk tümüyle Kurulunuzun olacaktır."

Efendiler, Dışişleri Bakanı olan Bekir Sami Bey'in başkanlığında bağımsız bir delegeler kurulu kuruldu. Bu kurul, Londra Konferansına özel olarak çağrıldığımızda katılmak üzere Roma'ya gönderildi. Kurul, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza aracılığıyla, konferansa resmi olarak çağrıldığımız kendilerine bildirildikten sonra, Londra'ya gitmiştir.

Efendiler, Londra Konferansının olumlu bir sonuca ulaşmadığını biliyorsunuz. Ama Kurul Başkanı ve Dış İşleri Bakanı **Bekir Sami Bey**, kendi başına, İngiltere, Fransa ve İtalya devlet adamlarıyla buluşup konuşmuş, her biriyle ayrı ayrı **ekonomik ve hukuksal ayrıcalıklar** tanıyan bu sözleşmeleri hükümetimizin uygun görüp onaylaması olanaksızdı.

Açıkça söylemeliyim ki, Bekir Sami Bey'in bu sözleşmelerle Ankara'ya dönmüş olması, beni olağanüstü şaşırtmıştır. Kendisi, imzaladığı sözleşmelerin ülkenin yüksek çıkarlarına uygun olduğunu söylüyor, bunu mecliste de savunup kanıtlayabileceğini öne sürüyordu. Görüşünün yanlış ve mantıksız olduğunda kuşku yoktu. Mecliste onaylanmak şöyle dursun, kendisinin Dışişleri bakanlığından düşürüleceği kesindi. Ama o günlerin koşulları, Meclis'i siyasal görüşme ve tartışmalara boğmaya elvermediği için, Bekir Sami Bey'e görüşlerinin yersizliğini kendim söyledim ve bakanlıktan çekilmesini istedim. Bekir Sami Bey bu önerimi kabul etti ve çekilme yazısını verdi.

Efendiler, **Sakarya zaferinden** sonra Batı ile kurduğumuz olumlu ve verimli ilişkisi, 20 Ekim 1921'de imzalana **Ankara Anlaşması**'dır. **İkinci İnönü** zaferinden sonra **Rusya ile Moskova** Anlaşması imzalanmış ve Doğudaki durumumuz açıklığa kavuşmuştu. İtilaf devletlerinden de ilkelerimizi kabul edebileceklerle anlaşmayı istiyorduk. Özellikle Adana, Antep ve dolaylarını yabancı işgalinden kurtarmak bizim için önemliydi.

Bu illerimiz işgal eden Fransızların da türlü nedenlerle bizimle anlaşma eğiliminde oldukları anlaşılıyordu. Karşılıklı olarak ilişki yolları aramaya başladık. Fransa hükümeti, eski bakanlarından **Bay Franklen-Buyon**'u önce özel olarak Ankara'ya gönderdi. İlk toplantımızda kendisine, bizim için temel noktanın **Ulusal And**'in kapsamı olduğunu bildirdim.

Ne bekleniyordu? Belki de beklene, Türk ulusal varlığının Birinci ve İkinci İnönü'den sonra, daha büyücek bir başarı ile pekiştirilmesiydi. Gerçekten de Bay Franklen-Buyon'un imzalayacağı **Ankara Anlaşması**, büyük ve kanlı Sakarya Savaşı'ndan 37 gün sonra, 20 Ekim 1921'de oluşan bir belgedir.

Bu anlaşma ile siyasal, ekonomik, askeri ve öbür alanların hiçbirinde, bağımsızlığımızdan hiçbir ödünde bulunmaksızın yurdumuzun değerli parçalarını işgalden kurtarmış olduk. Bu anlaşmayla Batı devletlerinden biri, ilk kez olmak üzere, ulusal isteklerimizi tanıyıp onaylamış oldu.

## 7. BÖLÜM: İLK ZAFER: DOĞU ANADOLU'NUN KURTARILIŞI

Efendiler, yüce kurulunuza Doğu cephemizden de biraz bilgi vereceğim; Büyük Millet Meclisi İkinci Başkanı Erzurum Milletvekili olan **Celalettin Arif Bey**, 15 Ağustos 1920 günü, sürekli başağrısı gerekçesiyle Meclis'ten iki ay izin aldı. Erzurum Milletvekillerinden **Hüseyin Avni Bey**'in de kendisiyle birlikte gönderilmesini istiyordu. Hüseyin Avni Bey'in herhangi bir özrü yoktu; kendisini ben özel bir görevle gönderdim.

Erzurum'a varan Celalettin Arif Bey, bana, 10, 15 ve 16 Eylül günlerinde, Erzurum halkı arasında büyük bir kaynaşma olduğunu bildiren şifre telgraflar göndermeye başladı. Doğudaki kolordumuzda korkunç bozulmalar ve yolsuzluklar varmış. Halk, kendisinin oraya gitmekte olduğunu öğrendiği için beklemeğe başlamış. Yakınmalar dikkate alınmazsa Ankara'ya olan güven ortadan kalkabilirmiş. Buna karşı halk ile görüşerek eski Adana valisi Nazım Bey'in Erzurum valiliğine getirilmesine karar vermişler; bu hükümetçe onaylanıncaya kadar da vali vekilliğini üzerine almış.

Doğrusu Efendiler, ben bu bildirilenlere hiç inanmadım. Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin birer yol bulup Ankara'dan Erzurum'a gitmeyi sağlamış olmalarını anlamlı buldum ve şaşıtm. Üstelik aynı günlerde Doğu cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa da, Celalettin Arif Bey'in Doğu illeri valiliğine atanmasını önermekteydi; bu kişinin, kendi komutasındaki ordunun büyük yolsuzluklara ve bozukluklara batmış olduğunu söyleyerek kendi tutumundan yakındığını bilmiyor görünüyordu.

Efendiler içinde bulunduğumuz durum çok önemli ve ağırdı. Durumu asıl ağırlaştırılan neden, aynı günlerde doğu cephesinde Ermenilere karşı saldırıya geçmeye karar vermiş ve hazırlığa geçmiş olmamızdı. Bunun için hazırlanmakta ve önlemler almakta idik. Doğu Cephesi Komutanına da gerekli buyruklar verilmişti. Hükümetin Adalet Bakanı ise, ileriye yürütülen bu ordunun sözde hırsızlığını, görevlilerinin yolsuzluklarını ortaya çıkarmak üzere ve yasadışı bir yolla vali-vekilliğini üstleniyordu!

Efendiler, **Ermeniler**, 24 Eylül 1920 sabahı Bardız Cephesinden baskın biçiminde yaptıkları genel saldırıda başarı sağladılar. Doğu cephesinin bu hoş olmayan raporunu okurken, Celalettin Arif Bey'in de aynı günlü ultiमतomunu alıyordum!

Ermeniler geri püskürtüldüler. Ordumuz 28 Eylül sabahı ileri yürüyüşe geçti. O gün de Erzurum'dan elli imzalı telgraf Ankara'ya saldırıyordu. Ne kötü raslantı!.. Sanki bu baylar, bize karşı Ermenilerle sözleşmiş gibi!..

Ordu 29 Eylül de Sarıkamış'a girdi; Göle alındı. Ama bir ay burada kaldı. Buna Celalettin Arif Bey ve arkadaşlarının yarattığı durumun yol açtığını kestirebilirsiniz. Nitekim Kazım Karabekir Paşa, 30 Eylül günlü şifresinde, Celalettin Arif Bey'e aynen şunları yazacaktı: "**Erzurum halkı adına 40-50 imzayla çekilen açık telgraf, dış düşmanların milyonlar harcayarak elde edemeyeceği bir belgedir!**"

Efendiler, savaş alanında buyruk bekleyen Doğu ordumuz, 28 Ekim günü Kars üzerine yürüdü. Düşman direnmeksizin Kars'ı bıraktı. 7 Kasım'da birliklerimiz Arpaçay'a kadar olan bölgeyi ve Gümrü'yü aldı. Ermeniler bir gün önce savaşı bırakmak ve barış yapmak için başvurmuşlardı. Bu, Ulusal Hükümet'in yaptığı ilk antlaşmadır. Ermenistan, **Gümrü Antlaşması**yla, Osmanlı Devleti'nin 1877 savaşında yitirmiş olduğu yerleri de vize, ulusal hükümete bırakmış ve aradan çıkarılmıştır.

8 Şubat 1921 tarihinde de **Türkiye-Gürcistan Antlaşması** için görüşmeler başladı ve verdiğimiz kesin bir ultiमतom üzerine Ardahan ve Artvin'i geri aldık.

## 8. BÖLÜM: ULUSAL MÜCADELENİN LİDER KADROSU

### **Efendiler, ilk iş olmak üzere bütün ordu ile ilişki kurmak gerekiyordu.**

2 Mayıs 1919'da Erzurum'da 15. Kolordu komutanına yazdığım bir şifre telgrafta genel durumumuzun aldığı korkunç biçimden çok üzgün olduğumu bildirdim; bu son görevi ulusa ve yurda karşı borçlu olduğumuz en son vicdani görevi yerine getirmek için kabul ettiğimi belirttim; bunu yakın bir ortaklaşa çalışmayla yapabileceğimizi, bir an önce Erzurum'a gitmek istediğimi söyledim; beni şimdiden aydınlatacak konular varsa bildirmesini rica ettim.

23 Mayıs 1919 günü Ankara'daki 20. Kolordu Komutanına, Samsun'a geldiğimi, kendisiyle daha sıkı ilişki kurmak istediğimi bildirdim.

Edirne'deki Kolordunun Komutanı Cafer Tayyar Paşa'ya 18 Haziran 1919 günü şifreyle verdiğim yönergede şunları vurguladım:

"Ulusal bağımsızlığımızı boğan ve yurdun bölünmesi tehlikelerine yol açan İtilaf Devletlerinin yaptıklarını, İstanbul Hükümeti'nin de tutsak ve güçsüz durumunu biliyorsunuz.

Ulusun yazgısını böyle bir hükümetin eline bırakmak, çöküşe boyun eğmek demektir.

\* \* \*

27/28 Haziran gecesinin sabahında Erzurum'a doğru yola çıkıldı.

İstanbul hükümetince görevden alınan Erzurum ve Bitlis valileri Münir ve Mazhar Müfit (Kansu) Beyler, bana katılmak üzere Erzurum'da bekliyorlardı. Bu iki vali beyle 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa ve yanında bulunan Rauf Bey, eski İzmit Mutasarrıfı Süreyya Bey ve karargahımdan Kurmay Başkanı Kazım, Hüseyin ve Dr. Refik Bey arkadaşlarımla önemli bir görüşme yapmayı uygun gördüm. Kendilerine genel ve özel durumu ve tutulması zorunlu olan davranış yolunu anlattım. Bu arada en elverişsiz durumları, genel ve kişisel tehlikeleri, her olasılığa karşı göze alınması zorunlu özverileri açıkladım. "**Ulusal amaç** için ortaya atılacakları yok etmek isteyenler bugün yalnız Saray, İstanbul hükümeti ve yabancılarıdır; ama bütün halkın aldatılarak bizim karşımıza geçirilebileceğini de gözönünde tutmak gerekir. Öne atılacak olanların, her ne olursa olsun amaçtan dönmemeleri, ülkede barınabilecekleri son noktada, son soluklarını verinceye değin amaç uğrunda özveriye sürdüreceklerine işin başında karar vermeleri gerekir. Yürelerinde bu gücü duymayanların işe hiç girişmemeleri kuşkusuz daha iyidir. Çünkü hem kendilerini hem de ulusu aldatmış olurlar."

\*



**Sivas Kongresine çağrı**, sivil ve askeri makamlar yanında İstanbul'da bulunan Abdurrahman Şeref Bey, Ahmet İzzet Paşa, Halide Edip Hanım, Kara Vasıf Bey gibi kişilere de şifreyle gönderildi. Ancak bu kişilere ayrıca genelge niteliğinde bir de mektup yazdım. Bu mektupta şu noktaları vurguladım:

- 1.Yalnız toplantı ve gösterilerle büyük amaçlar hiçbir zaman gerçekleştirilemez.
- 2.Büyük amaçlar ancak doğrudan doğruya ulusun bağrından doğan ortak güce dayanırsa kurtarıcı olur.
3. İstanbul artık Anadolu'ya egemen değil, bağımlı olmak zorundadır.
4. Size düşen özveri pek büyüktür."

\*

25/26 Temmuz tarihlerinde **Bekir Sami Bey**, Amasya'dan bana bir görüşünü bildiriyordu. Bekir Sami Bey diyordu ki "Bağımsızlık istenmeğe ve yeğ tutulmaya değer. Ancak tam bağımsızlık isteyecek olursak, ülkemizin birçok parçalara ayrılacağı kesindir. Belli bir süre için Amerika'nın güdümünü ietemeği, ulusumuz için en yararlı çözüm yolu olarak kabul ediyorum."

Derken Efendiler, **Kara Vasıf Bey** bir kez daha söz alarak "**Bütün devletler bizi bağımsız bırakacaklarını söyleseler bile yine güdümsüz yapamayız**" dedi.

\*

Efendiler, **Meclis'in toplanma yeri** konusunda o güne değin örgütümüzden gelen yanıtlar dört görüşün varlığını gösteriyordu: İstanbul dışında, İstanbul'da, İstanbul yakınlarında ve hükümet uygun bulursa İstanbul dışında.

Ben, Meclis'in İstanbul'da saldırıya uğrayacağını ve dağılacağını kesinlikle bekliyordum. Böyle bir durumda başvurulacak önlemi de kararlaştırmıştım. Hazırlığımız ve düzenlemelerimiz de başlamıştı. Ankara'da toplanmak...

İşte bu görevi yaparken, ulusun yanlış anlamasına yol açmamak için bir önlem de düşünmüştüm: Meclis başkanlığına seçilmek. **Amacım**, dağıtılacak olan milletvekillerini, Meclis başkanı niteliği ve yetkisiyle yeniden toplanmaya çağırmaktı.

Gerçekte İstanbul'a gitmeyecektim. Ama bunu açığa vurmadan zaman kazanacaktım.

Bana bu yolda çalışacaklarına söz vererek İstanbul'a giden arkadaşlardan bir-ikisi dışında hiçbirisi bu konudan söz bile etmediler.

\*

Efendiler, hükümet kurma konusunda da tutulması gerekli yol, **Osmanlı devletinin ve Halifeliğin yıkıldığını kabul edip**, yeni temellere dayalı yeni bir devlet kurmaktı. Ama durumu olduğu gibi söylemek, amacın büsbütün yitirilmesine yol açabilirdi.

\*

Efendiler, Londra Konferansının olumlu bir sonuca ulaşmadığını biliyoruz. Ama kurul başkanı ve Dış İşleri Bakanı Bekir Sami Bey, kendi başına, İngiltere, Fransa ve İtalya devlet adamlarıyla buluşup konuşmuş, her biriyle ayrı ayrı bir takım sözleşmeler imzalamış bulunuyordu. İtilaf devletlerine ekonomik ve hukuksal ayrıcalıklar tanıyan bu sözleşmeleri hükümetimizin uygun görüp onaylaması olanaksızdı

## 9. BÖLÜM : TBMM'NİN AÇILMASI ve YENİ DEVLETİN ÖRGÜTLENİŞİ

**Efendiler, açılışının ilk günlerinde Meclis'e, Türkiye'nin izlemesi gereken siyasal ilke konusundaki görüşlerimi sundum.**

Bilindiği gibi Osmanlılar döneminde türlü siyasal yollar izlenmişti ve izlenmekteydi.

Ben, bu yollardan hiçbirinin yeni Türkiye devletinin izleyeceği yol olmayacağı kanısına varmıştım.

Osmanlı padişahları hem Avrupa'yı, hem İslam dünyasını buyruğu ve yönetimi altına almak amacını güttü. Değişik ulusları ortak ve genel bir ad altında toplayarak eşit hak ve koşullar içinde tutup güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasal görüştür. Ama aldatıcıdır. Dahası, ulaşılamayacak bir hedeftir. Bu, yüzyılların acı ve kanlı olaylarla ortaya koyduğu bir gerçektir. İslamcılık ve Turancılık siyasetinin başarı kazandığı tarihte görülebilmemiş değildir.

Bizim açık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yol, '**ulusal siyaset**'tir : Ulusal sınırlarım içinde, herşeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı korumak; ulus ve ülkenin gerçek mutluluk bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel ve ulaşılamayacak istekler ardında ulusu uğraştırıp zarara sokmamak; uygar dünyadan uygar ve insanca davranış, karşılıklı dostluk beklemek.

Efendiler, hükümet kurma konusunda da tutulması gerekli yol, Osmanlı devletinin ve halifeliğin yıkıldığını kabul edip, yeni temellere dayalı yeni bir devlet kurmaktı. Ama durumu olduğu gibi söylemek, amacın büsbütün yitirilmesine yol açabilirdi. Çünkü genel düşünce ve eğilim, henüz Halife-Padişahın özürlü olduğu yolundaydı. Meclis'te hemen halife-sultan makamıyla bağlantı kurma ve İstanbul hükümeti ile uzlaşma akımı başlamıştı.

**Hükümet kurulması** konusunda bunları göz önünde tutmakla birlikte, asıl amacı koruyan önerimi yazılı olarak Meclis'e sundum. Kısa bir tartışma sonunda kabul edilen bu önergeye bakıldığında, temel ilkelerin şöylece yer aldığı görülür :

1. Hükümet kurmak zorunludur.
2. Geçici bir devlet başkanı ya da Padişah vekili ortaya çıkarmak uygun değildir.
3. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir güç yoktur.

**NOT:** Halife-Padişah, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman, Meclis'in düzenleyeceği yasal ilkeler içindeki yerini alır."

Efendiler, bu ilkelere dayalı bir hükümetin niteliği kolaylıkla anlaşılabilir: bu, ulusal egemenlik temeline dayalı olan halk hükümetidir; **Cumhuriyettir**. Zaman geçtikçe bu ilkelerin neleri kapsadığı anlaşılmaya başladı. İşte o zaman tartışmalar ve olaylar birbirini izledi.

Meclis, bu açıklamalarımı ve önerilerimi yaptıktan sonra beni başkanlığa seçmekle, bana olan genel güvenini gösterdi. Ayrıca kısa süre içinde Vatan Hainliği Yasasıyla **İstiklal Mahkemeleri** yarasını çıkararak, devrimlerin doğal gereklerini yapmaya koyuldu.

Efendiler, bütün grupların ve Meclis üyelerinin çoğunluğunun bu iki ilke üzerinde birleşmesini sağladım.

Ama ikinci noktayı anlamlı bulanlar oldu. Bunlar, düşüncelerini açığa vurmamakla birlikte, bu noktadaki anlam ve amacın gerçekleşmemesi için hemen işe koyulmakta gecikmediler. Erzurum Milletvekili Hoca Raif Efendi ve kimi arkadaşları örgütümüzün **Erzurum Merkez Kurulu**'nun adını "**Muhafaza-i Mukaddesat**", yani " Kutsal Değerlerin Korunması" derneği olarak değiştirmeye kalkıştılar. Ben bunu öğrenince hemen Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın dikkatini çektim ve adı geçenleri bu tür girişimlerden vazgeçirmesini rica ettim.

Meclis, açıldıktan dört ay sonra, "Büyük Millet Meclisinin Kuruluş ve Niteliğine İlişkin Yasa" başlıklı bir tasarı hazırladım. Tasarı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni olağan dışı koşulların ürünü, dolayısıyla geçici sayıyordu. Kimi meclis üyeleri daha da ileri giderek, Meclis'in yetki ve görevlerini belirten birinci maddeye "**Halifelik ve Padişahlığın kurtarılmasına değin**" yolunda açıklık getirilmesini istiyorlardı. 'Halife ve Padişah vardır ve var olacaktır. Bu makam işler duruma getirilinceye kadar, Ankara'ya toplanmış olan birtakım kişiler, geçici önlemlerle çalışacaklardır.' demek istiyorlardı.

Buna karşı olan görüşte ise açıklık yoktu. "**Padişahlık ulusa geçmiştir; Padişahlık kalmamıştır. Halifelikte Padişahlık demektir; böyle olunca onun da varlığının bir anlamı yoktur.**" diye apaçık konuşulamıyordu. Otuzüç gün süren tartışmalar sonunda, 25 Eylül 1920 günü, bir gizli oturumda bu konuda kimi açıklamalar yapmayı yararlı gördüm ve başlıca şu düşünceleri belirttim:

**"Türk ulusunun ve onun biricik temsilcisi olan yüce Meclis'in yurt ve ulusun bağımsızlığını, yaşamını güvenceye almaya çalışırken, halifelikle ve padişahlıkla bu denli çok ilgilenmesi sakıncalıdır. Eğer amaç bugünkü halife ve padişaha bağlılığı dile getirmek ise, bu kişi haindir; düşmanların, yurt ve ulusa kötülük yapmak için kullandıkları bir araçtır. 'Öyleyse O'nu yerinden indirip başkasını seçeriz' demek istiyorsanız, bugünkü padişah ve halife haklarından vazgeçmeyerek bildiğiniz çalışmalarını sürdürebilir; o zaman ulus ve yüce Meclis, asıl amacını unutup halifeler sorunuyla mı uğraşacak? Ali ve Muaviye çağını mı yaşayacağız ? Kısacası bu sorun geniş, ince ve önemlidir; çözümü bugünün işlerinden değildir."**

## 10. SEVR ve LOZAN KARŞILAŞTIRILMASI

**24 Temmuz 1923 günü Lozan'da imzalanan anlaşma, 24 Ağustos 1923 günü Meclis'te onaylandı.**

Efendiler, **Mondros Ateşkes Anlaşmasından** sonra, düşman devletler Türkiye'ye dört kez barış önermişlerdir. Bunların birincisi **Sevr** tasarısıdır. İkincisi, Birinci İnönü savaşından sonra yapılmıştır ve büyük ölçüde Sevr tasarısını olduğu gibi yineleyen öneridir. Üçüncü öneri, Sakarya zaferi ve Türk-Fransız Ankara anlaşmasından sonra yapılmıştır. Sevr'den yola çıkma ilkesinden vazgeçmekle birlikte, ulusal amacımızı gerçekleştirecek nitelikten uzaktı.

Dördüncü barış önerisi ise Lozan antlaşmasının imzasıyla sonuçlanmıştır. İtilaf devletlerinin Türkiye'ye uygulamak istedikleri koşullarla, ulusal eylem sonunda elde ettiğimiz sonuç arasındaki farkı açıkça belirtmek için , **Sevr ve Lozan arasında bir karşılaştırma** yapmak yararlı olacaktır:

Ülke sınırları açısından, Sevr Trakya sınırimızı Çatalca yakınından geçiriyorken, Lozan'da Meriç nehri sınır oldu. Sevr'e göre İzmir bölgesinde Türkiye egemenlik hakkının kullanılmasını Yunanistan'a bırakacak, bölge meclisi de beş yıl sonunda İzmir bölgesini Yunanistan'a katabilecekti. Lozan'da böyle birşeyin sözü bile edilmemiştir. Suriye sınırı, Sevr'e göre Karataş burnundan başlayarak Osmaniye, Gaziantep, Urfa ve Mardin'in epey kuzeyinden geçiyordu. Lozan'da, 20 Ekim 1921 günlü Ankara Anlaşması'ndaki gibi kaldı.

Sevr, Kafkasya'da Türk ermeni sınırını saptanmasını Amerikan Cumhurbaşkanı Wilson'a bırakmış, O da Giresun'un doğusundan, Erzincan'ın batı ve güneyinden Bitlis ve Van gölü güneyine giden çizgiyi sınır olarak göstermişti. Lozan'da bu sorun ortadan kalkmıştır.

Sevr, Boğazlarda asker bulundurma ve askeri hareketler yapma yetkisini yalnız İtilaf Devletlerine tanıyordu. Lozan'a göre hiçbir yerde itilaf devletlerinin işgal kuvveti kalmadı.

Sevr, Fırat'ın doğusunda ve Ermenistan, Suriye ve Irak arasında bir özerk Kürt bölgesi öngörüyordu. Lozan'da elbette söz konusu edilmemiştir.

Sevr, Fransa ve İtalya'ya sömürü bölgeleri tanımaktaydı. Lozan'da söz konusu bile edilmemiştir.

Sevr, antlaşma doğru uygulanmazsa İstanbul'un bile bizden alınmasını kabul ediyordu.

Lozan'da böyle bir şey söz konusu değildir.

Sevr, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya hatta Ermenistan ve Yunanistan'a yargısal, ekonomik ve mali ayrıcalıklar tanıyorken, Lozan bu gibi bağlayıcı hükümlerin tümünü kaldırmıştır.

Saygıdeğer Efendiler, **Lozan** barış antlaşması, Türk ulusuna yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr antlaşmasıyla tamamlandığı sanılmış **büyük bir suikastin yıkılışını** anlatan bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri bulunmayan bir siyasal zafer eseridir!

## 11. CUMHURİYET'İN YAPILANMASI (1)

İtilaf Devletleri bizi 28 Ekim 1922'de Lozan'da barış konferansına çağırdılar. Ama hala İstanbul'da bir hükümet tanımak istiyor ve onu da bizimle birlikte konferansa çağırıyorlardı.

Bu ortaklaşa çağırılma olayı, kişi saltanatının kaldırılması işleminin kesin bir sonuca bağlamamıza yol açtı.

Efendiler, bilindiği gibi saltanat ve halifelik, önemli sorunlardan sayılmaktaydı. Bunu doğrulayan bir anımı bilginize sunayım: **1 Kasım 1922** gününden önce, Meclis çevrelerindeki karşıtlarımız, benim saltanatı kaldıracağım yolunda kaygılı ve heyecanlı propaganda yapıyorlardı. Bir gün Rauf Bey, benimle birtakım işleri görüşmek istediğini, akşam Refet Paşa'nın Keçiören'deki evine gidersem

daha güzel konuşabileceğimizi söyledi. 'Meclis, Saltanatın, belki Halifeliğin de kaldırılmak istendiği kaygısı içinde üzgündür. Sizden ve sizin gelecekte alacağımız durumdan kuşkulananmaktadır.

Bu nedenle Meclis ve ulus kamuoyuna güvence vermeniz gerektiğine inanıyorum.'

**Rauf Bey'e saltanat ve halifelik konusundaki düşüncesinin ne olduğunu sordum. "Ben" dedi, "saltanat ve halifelik makamına vicdanımla ve duygularıyla bağlıyım. Çünkü benim babam Padişahın ekmeğiyle yetişmiş, Osmanlı devletinin önde gelen adamları arasında yer almıştır. Benim de kanımda o ekmekten kırintılar vardır. Padişaha bağlı kalmak borcumdur. Halifeye bağlı kalmak ise eğitimimin gereğidir. Bir de bizde toplumu düzen içinde tutmak güçtür, bunu ancak herkesin gözünde erişilemeyecek kadar yüce bir makam sağlayabilir. O makam da saltanat ve halifeliktir. Bu makamları kaldırıp yerine başka nitelikte bir varlık koymak, yıkıma yol açar."**

Karşımda oturan Refet Paşa'ya düşüncesini sordum. O da "Bizde padişahlık ve halifelikten başka yönetim biçimi söz konusu olamaz. Rauf Bey'in bütün düşünce ve görüşlerine katılıyorum" dedi.

Sonunda Efendiler, Osmanlı İmparatorluğunun yıkıldığını, yeni bir Türkiye Devletinin doğduğunu, Anayasa gereğince egemenlik haklarının ulusta olduğunu belirten bir önerge hazırlanıp seksenden çok arkadaşa imzalatıldı. Bu önergede benim de imzam vardır.

1 Kasım 1922 günü konu, Anayasa, Din İşleri ve Adalet Komisyonlarının bir arada yapacakları karma komisyona verildi. Din İşleri Komisyonundan gelen hoca efendiler, herkesçe bilinen uydurma sözlere dayanarak Halifeliğin Padişahlıktan ayrılamayacağını öne sürdüler. Bu savları çürütüp tersini savunacak özgür düşünceliler ortaya çıkar görünmedi. Sonunda karma komisyon başkanından söz aldım. Önümdeki sıranın üzerine çıkarak yüksek sesle şunları söyledim:

"Efendiler, egemenlik ve saltanat, hiç kimse tarafından, hiç kimseye, bilim gereğidir diye, görüşmeyle, tartışmayla verilemez. Egemenlik, saltanat, güçle, erkle, zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk ulusunun egemenlik ve saltanatına el koymuşlardı. Şimdi de Türk Ulusu, bu saldırganlara artık yeter diyerek, ayaklanarak, egemenlik ve saltanatını doğrudan kendi eline almış bulunuyor. Burada toplananlar, Meclis ve herkes doğal görürse, kanımca uygun olur. Yoksa gerçek yine yolu yordamıyla anlatılacaktır. Ama belki birtakım kafalar kesilecektir."

Bunun üzerine Ankara milletvekillerinden **Hoca Mustafa Efendi**, "**Bağışlayınız efendim.**" dedi, "**Biz konuyu başka açıdan düşünüyorduk; açıklamalarınızdan aydınlandık.**" Konu Karma Komisyonca bir çözüme bağlanmıştı.

\*

Saygıdeğer Efendiler, her yerde siyasi parti kurma konusunda da halkla uzun söyleşiler yaptım. 7 Aralık 1922 günü de Ankara basını aracılığıyla "**Halk Fırkası**" adında bir siyasi parti kurmak istediğimi bildirerek, program konusunda bütün yurtseverlerle bilim adamlarının yardım ve katkılarını diledim. Sonunda 8 Nisan 1923'te, görüşlerimizi **Dokuz İlke**yle saptadım.

Bu program bugüne değin yayıp sonuçlandırdığımız bütün sorunları içeriyordu. Ancak programa yazılmamış kimi önemli sorunlar da vardı. Örneğin **Cumhuriyet'in ilanı, Halifeliğin ve Din İşleri Bakanlığının kaldırılması, medrese ve tekkelerin kaldırılması, şapka giyilmesi..** gibi.

\*

Bakanlar Kurulu'nun her gün temelsiz birtakım nedenlerle düzenli çalışmaktan alıkonulduğunu görünce, uygun zamanımı beklediğim bir düşünceyi uygulamaya sıra geldiğini anladım. Kemalettin Sami ve Halit Paşa'ları akşam yemeğine çağırdım. İsmet Paşa ile Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa'ya ve Fethi Bey'e de benimle gelmelerini söyledim. Çankaya'da beni görmek için bekleyen Rize milletvekili Fuat ve Afyon Milletvekili Ruşen Eşref Beyleri de yemeğe alıkoydum.

Yemek yenirken, "**Yarın Cumhuriyet ilan edeceğiz!**" dedim. Oradaki arkadaşlar hemen düşünceme katıldılar. Yemeği bıraktık. O dakikadan başlayarak nasıl davranılacağı konusunda kısa bir program saptayarak arkadaşlara görev verdim.

## 12. BÖLÜM CUMHURİYET'İN YAPILANMASI (2)

**Efendiler, her sorunda ve uygulamada kendisinden söz ettiren Halifeye ve Halifelğe bir kez daha değineceğim.**

1924 yılı başında yapılacak olan ordu savaş oyunları dolayısıyla 2 aya yakın süreyle İzmir'de kaldım.

2 Ocak 1924 günü İsmet Paşa'dan aldığım şifre telgraf, Halife adına kendisine bir başvuru yapıldığını bildiriyordu. Bu başvuruda kimi gazetelerin Halifenin kişiliğine ve makamına yönelik eleştirilerinden yakınılmaktaydı; İstanbul'a giden hükümet ileri gelenlerinin ve resmi kurulların Halifeyi ziyaret etmemesinden üzüntü duyulduğu bildirilmekteydi.

Bu tele aynı gün makine başında verdiğim yanıtta şunları belirttim: "**Basındaki olumsuz yayınlar, Halifenin kendi tutum ve davranışından ileri gelmektedir. Cuma alayları, yabancı devlet temsilcileriyle ilişki kurma, gösterişli geziler ve saray yaşamı bunu örnekleridir.**"

"**Türkiye Cumhuriyeti ileri gelenlerinin yada resmi kurullarının kendisiyle görüşmesini istemesi bile Cumhuriyetin bağımsızlığına açık saldırıdır. Halife ve bütün dünya kesin olarak bilmelidir ki, Halifelik makamının gerçekte ne din ne de siyaset açısından hiçbir varlık nedeni yoktur.**"

Bu yazışmadan sonra İsmet Paşa ve Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa da İzmir'e gelmişlerdi. Zaten orda bulunan Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın da katılımıyla toplandık. Hepimiz halifeliğin kaldırılması gerektiği görüşünde birleştik. Aynı zamanda Dinsel İşler ve Vakıflar Bakanlığı da kaldırılacak, eğitim ve öğretim de birleştirilecekti. 1 Mart 1924 günü Büyük Millet Meclisi'nin 5. çalışma yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada bu üç noktayı vurguladım.

**3 Mart günü Meclis'e üç yasa tasarısı sunuldu.**

- 1- **Halifeliğin kaldırılması** ve Osmanlı Hanedanının Türkiye dışına çıkarılması önerisi;
- 2- **Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığı'nın kaldırılması** önerisi;

### 3- Eğitim ve Öğretimin birleştirilmesi önerisi.

Öneriler görüşülmeğe başlanıldığında ilk karşı çıkış Kastamonu Milletvekili Halit Bey'den geldi. Ona bir iki kişi daha katıldı. Önerileri destekleyen pek çok milletvekilleri de görüşlerini belirttiler. Rahmetli Seyyid Bey'le İsmet Paşa'nın bilimsel ve inandırıcı konuşmaları her zaman için okunmaya değer. Görüşme ve tartışmalar beş saate yakın sürdü ve Türkiye Büyük Millet Meclis'i 429, 430 ve 431 sayılı yasaları kabul etti. Bu yasalarla:

Türkiye Cumhuriyetinde insanlararası ilişkileri düzenleyecek yasaları yapıp yürütmeğe Türkiye Büyük Millet Meclisi yetkili" kılındı; Dinişleri ve Vakıflar Bakanlığı kaldırıldı.

Türkiye'deki bütün bilim, eğitim ve öğretim kurumları, bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığına bağlandı.

Halife yerinden indirildi, Halifelige son verildi; yerinden indirilen Halife ile Osmanlı Hanedanının bütün üyelerinin, Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde oturma hakkı sonsuza değin kaldırıldı.

Efendiler, Halifeligin korunmasında dinsel ve siyasal yarar bulunduğunu sanan kimi kişiler, Halifelik görevini kendi üzerime almamı önerdiler. Bu gibilere hemen, gerekli olumsuz yanıtı verdim. Bunlardan Antalya Milletvekili Rasih Efendi de, gezdiği ülkelerdeki Müslüman hakkın benim halife olmamı istediğini söylüyordu. Kendisine şunları söyledim:

**"Siz din bilginisiniz. Halifenin devlet başkanı demek olduğunu bilirsiniz. Başlarında kralları, imparatorlukları bulunan uyrukların, bana getirdiğiniz dilek ve önerilerini nasıl kabul edebilirim? Kabul ettim desem, onların başındaki kişiler bunu kabul eder mi? Yapacak işi ve anlamı olmayan, kuruntu ürünü böyle bir sıfatı takınmak gülünç olmaz mı?"**

Efendiler, açık ve kesin olarak söylemeliyim ki, Müslüman halkı, önem ve anlamdan yoksun bir halife konusuyla uğraştırıp kandırmaya çalışanlar, yalnız ve ancak Müslümanların, özellikle de Türklerin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna kapılmak da ancak ve ancak bilgisizlik ve aymazlık belirtisidir.

Müslümanları ve Türk ulusunu bu düşük düzeyde saymak ve Müslümanlık dünyasının vicdan temizliğinden, yaratılış inceliğinden alçakça ve canice amaçlar için yararlanmayı sürdürmek, artık o kadar kolay olmayacaktır. Utanmazlığın da bir sınırı vardır!

### 13. BÖLÜM : ULUSAL MÜCADELE İÇİNDE ULUSAL EGEMENLİK KARŞITLARI

**Muhafiflerimiz saldırmak için nedenler bulup yaratmaktan kendilerini bir türlü alamıyorlardı. Bütün Meclisi ve ulusu bize karşı kıskırtmak istiyorlardı.**

2 Aralık 1922 günü, Meclis'te **İkinci Başkan Dr.Adnan Bey**, Seçim Yasası Komisyonu'nun görüşülmeğe değer bulduğu bir değişiklik önergesi bulunduğunu bildirdi. Kimi üyeler okunmasını istediler. Başkan ise, **'okunmadan komisyona gönderilmesi geleneğimiz gereğidir'** diyordu. Ben önerge de yazılı olanları öğrenmiştim. Başkandan söz isteyerek şunları söyledim: **"Bu yasa tasarısı özel bir amaç gütmekte ve doğrudan doğruya beni ilgilendirmektedir. Öneriye göre Büyük Millet Meclis'ine üye seçilebilmek için, Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerler halkından olmak yada seçim çevresi içinde yerleşmiş olmak gerekir. Göçmen olarak gelenler ise, bir yere yerleştirilmelerinin üzerinden beş yıl geçmiş ise seçilebilirler."**

"Ne yazık ki doğum yerim bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor. Herhangi bir seçim bölgesinde beş yıl oturmuş da değilim. Doğum yerim bugünkü ulusal sınırların dışında kalmıştır, ama bunda benim hiçbir sorumluluğum yoktur. Eğer düşmanlar amaçlarına tam olarak ulaşmış olsalardı, Tanrı korusun, bu tasarıya imza atan Efendilerin doğum yerleri de sınırlar dışında kalabilirdi.

"Bundan başka, beş yıl sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturmamış isem, o da bu yurt uğrunda yaptığım hizmetler yüzündendir. Eğer bir yerde beş yıl oturmak zorunda bulunsaydım, İstanbul'u kazandırmakla sonuçlanan Arıburnu ve Anafartalar savunmalarını yapmamam gerekirdi; Bitlis ve Muş'u aldıktan sonra Diyarbakır'a doğru yayılan düşmanın karşısına çıkmamam, Bitlis'i ve Muş'u kurtarmak gibi bir önemli yurt ödevimi yapmamam gerekirdi; Suriye'yi boşaltan orduların yıkıntısından Halep'te bir ordu kurarak düşmana karşı savunmamam ve bugün "ulusal sınır" dediğimiz sınırı eylemli olarak çizmemem gerekirdi.

"Sanıyorum ki ondan sonraki çalışmalarımı herkes bilmektedir. Sanıyordum ve sanıyorum ki yabancı düşmanlar bana suikast yapmak yoluyla da beni bilmektedir. Sanıyordum ve sanıyorum ki yabancı düşmanlar bana suikast yapmak yoluyla da beni yurdumdaki hizmetimden alıkoymaya çalışacaklardır. Ama Yüce Meclis'te, iki-üç kişi bile olsa, aynı düşüncede kişiler bulunabileceğini

hiçbir zaman ne düşünebilir, ne de tasarlayabilirdim. Bunun içindir ki, ben anlamak istiyorum, bu efendiler seçim bölgeleri halkının gerçekten düşünce ve duygularını mı dile getiriyorlar? Ulus bu efendilerle aynı düşüncede midir? Efendiler, beni yurttaşlık hakkımdan yoksun kılmak yetkisi bu efendilere nereden verilmiştir? **Bu kürsüden, resmen, yüce kurulunuza, bu efendilerin seçim bölgeleri halkına ve bütün ulusa soruyorum ve yanıt istiyorum!"**

Bu sözlerim ajansta ve basında yer aldı. Yudun bütün seçim bölgelerindeki gerçek seçmenler, yani halk, hemen Meclis Başkanlığına protestolar yağdırdılar.

Meclis, 1 Kasım 1922 günü, kişisel egemenliğe dayalı hükümet biçiminin 16 Mart 1920'den başlayarak sonsuza değin tarihe karıştığını bildirmişti. Bunun üzerine bir takım Şükrü Hocalar, "**Halifelik demek hükümet demektir**" savını ortaya atmışlardı. Meclis'in, ulusun ortadan kaldırdığı kişisel egemenliği, halifelik makamında sürdürmek, halifeyi padişah yerine koymak tutkusuna kapılmışlardı.

Efendiler, Halife bulunan kişiyi de umuda düşürecek bu açık bağlılık gösterileri dikkati çekiyordu; gizli olarak ulaştırılan bağlılık bildirimleri ise daha çokmuş. Bunlara bir örnek, İstanbul ve Trakya'daki görevli temsilcimiz Refet Bey'in, Halifeye "Konya" adlı bir at sunmak üzere O'nunla şifreli iletişim kurmasıdır. Refet Bey'in şifre telgrafındaki şu cümleler ilginçtir: "**Kendilerine bağlı bir eski asker olarak bu savaş armağanının kabul edilmesini, rica ederim... En içten kulluk duygularıyla ellerinden öptüğümün Halife Hazretlerine duyurulmasını dilerim.**"

Halife adına verilen yanıtta da şunlar vardı: "**Halife Hazretlerine Peygamberin vekili olduğunu bildirdiğinizden dolayı.. Tanrı gölgesi ve Peygamber vekilinin özel selamını ve hayır dualarını müjdelerim efendim.**"

Efendiler, yüzyıllardanberi olduğu gibi bugün de ulusların bilgisizliğinden ve bağınazlığından yararlanarak, bin türlü çıkar ve amaç sağlamak için dini araç olarak kullanmaya kalkışanlar ne yazık ki bulunuyor. İnsanlıkta dine ilişkin duygu ve bilgiler, her türlü anlamsız inançlardan arınarak, gerçek bilim ve tekniklerin ışıklarıyla dupduru olup yetkinleşinceye kadar, din oyunu oynayanlara her yerde rastlanacaktır.

Halifelik konusunda her gittiğim yerde halka açıklamalarda bulundum ve kesin olarak dedim ki, "**Ulusumuzun kurduğu yeni devletin geleceğine, işlemlerine, bağımsızlığına, sanı ne olursa olsun hiç kimseyi karıştırmayız. Ulusun kendisi, kurduğu devleti ve onun bağımsızlığını koruyor ve sonsuza kadar koruyacaktır.**"

"Ulusumuz yüzyıllarca bu boş görüşlerle hareket ettirildi. Ama ne oldu? diye sordum. Her gittiği yerde milyonlarca insan bıraktı. Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? Suriye'yi, Irak'ı korumak için, Mısır'da barınabilmek için kaç insan yok oldu, bunu biliyor musunuz? Sonuç ne oldu, görüyor musunuz?"

Ulus şunu da söyledim ki, kendinizi dünyanın egemeni sanmak aymazlığı artık sona ermelidir. Dünyadaki gerçek yerimizi, dünyanın durumunu tanımamak aymazlığı yüzünden ulusumuzu sürüklediğimiz yıkımlar yetişir!

## 14. BÖLÜM : CUMHURİYET'E KARŞI KOMPLO

Şimdi saygıdeğer Efendiler, isterseniz size büyük bir komployu anlatayım.

26 Ekim 1924 günü geç vakit, Birinci Ordu Müfettişi Kazım Karabekir Paşa'nın görevinden çekildiğini bana bildirdiler.

30 Ekim günü de Fuat Paşa'nın Ankara'ya geldiğini öğrendim. Kendisini akşam yemeğine Çankaya'ya davet ettim; gelmedi. Kendisini aratırken öğrendim ki, Fuat Paşa'yı Ankara'ya varışında Rauf Bey karşılamış. Genel Kurmay Başkanı emir subayına "Milletvekilliği görevime başlayacağımdan, İkinci Ordu Müfettişliği görevimden bağışlanmamı dilerim" diyen dilekçesini bırakmış.

Milletvekilliğinden çekildiğini Meclis Başkanlığına bildirmiş olan Refet Paşa'nın bu başvurusu rauf Bey tarafından geri aldırılmıştı.

Efendiler, bir komplo karşısında bulunduğumuzu düşünmekte bir saniye bile duraksamadım.

Durum şuydu: Bir yıldan beri, yani Rauf Bey'in Bakanlar Kurulu Başkanlığından çekilişinden beri, Rauf Bey'le Kazım Karabekir, Ali Fuat ve Refet Paşalar ve başkaları arasında bir düzen düşünülmüştür. Bunda başarı sağlayabilmek için orduyu ele almak gerekli görülmüştür. Bu amaçla, Kazım Karabekir Paşa Birinci Ordu Müfettişi olarak eskiden komutanlık yaptığı Doğu illerinde dolaşırken, Ali Fuat Paşa da politikadan hoşlanmadığını, yaşamını askerlik mesleğine adanmak istediğini ileri sürmüş ve İkinci Ordu Müfettişliğine gitmişti. Üçüncü Ordu Müfettişi Cevat Paşa ile Ona bağlı

kolordunun komutanı Cafer Tayyar Paşa'nın da bu düzende kendilerine katılabileceklerini düşündüler. Bir yıl, ordular üzerinde kendi görüşlerine göre çalışıp orduları yanlarına kazandıklarını sandılar. Bu bir yıl içinde Cumhuriyet'in ilanı, Halifelğin kaldırılması gibi işlemlerimiz, ortaklaşa düzen kuranları birbirlerine daha çok yaklaştırdı ve birlikte çalışmalarına yol açtı. Eyleme siyaset yoluyla geçeceklerdi. Uygun zaman ve fırsatı bekliyorlardı. Siyasal alandaki ve ordudaki hazırlıklarını yeterli görüyorlardı. Gerçekten Rauf Bey ve benzerleri, parti içinde kalmayı başararak Meclis'in tatil döneminde milletvekilleri üzerinde çalışabilmişti; seçim kazanamayan İkinci Grup milletvekilleri aracılığıyla da bütün yurttan ulusu bize karşı kışkırtma fırsatı bulmuşlardı. Ülke içinde bir takım gizli örgütler de kurmaya başladılar. İstanbul'da Vatan, Tanin, Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf ve Adana'da Toksöz gibi gazetelerle işbirliği yaptılar. Kamuoyunda genel bir görüş ayrılığı yarattılar.

Hakkari bölgesinde Nasturi ayaklanmasını bastırmaya çalışırken İngiltere de bize bir ultimatom vermiş, Meclis olağanüstü toplanarak savaş olasılığını göze almıştı.

İşte sözü geçen kişiler, bir yabancı devletin bize saldırabileceği bu çetin günlerde, kendileri de bize saldırarak hedeflerine kolayca ulaşabilecekleri düşünceye kapıldılar. Savaşa hazır durumda bulundurmamak zorunda oldukları ordularını başsız bırakıp, daha önce sevmediklerini söyledikleri siyaset alanına koştu.

Efendiler, bu komployu öğrendikten sonra, önlemini bulmak güç olmadı.

Meclis'te gensoru görüşmelerinin başladığı 30 Ekim akşamı, yemeğe beklediğim Fuat paşa gelmedi. Ama İsmet Paşa ile Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa geldi. Çok kısa bir görüşme sonunda komploya karşı tutulacak yol kararlaştırıldı.

Hemen, milletvekili de olan Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretlerinden, milletvekilliğinden çekildiğini Meclis Başkanlığına bildirmesini telefonla rica ettim. Daha önce de bu düşünce de olduğunu bildiğim Paşa, ricamı hemen yerine getirdi. Milletvekili olan komutanlara da şu şifre telgrafı çektirdim:

**"Bana olan güven ve sevginize dayanarak, gördüğüm önemli bir gereklilik üzerine, hemen milletvekilliğinden çekilme yazısını Meclis Başkanlığına telle bildirmenizi öneririm. Gerekçe olarak, tüm varlığınızı önemli olan askerlik görevine kayıtsız, koşulsuz bağlamak istediğinizi belirtmeniz yerinde olur. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa da, önerim üzerine çekilme yazısını vermiştir."**

Efendiler, Milletvekili olan Genel Kurmay Başkanı ve komutanlar, orduda siyasetle uğraşan kimselerin bulunmasındaki sakıncayı anlayarak önerimi iyi karşıladılar ve bana karşı güvenlerini eylemleriyle gösterdiler. Milletvekilliğinde kalmak isteyen iki ordu komutanının ordu ile ilişkileri kesildi. Böylece komplo kuranların, orduya dayanarak Meclis'e ve Kamuoyuna karşı yapmak istedikleri blöf ortaya çıkarıldı.

## 15. BÖLÜM CUMHURİYET'İN GENÇLİĞE EMANET EDİLMESİ

**Efendiler, Hükümet ve Meclis olağanüstü önlemler almaya gerek gördü.**

**Takrir-i Sükun yani Dirlik-Düzenliği Sağlama Yasasını çıkardı. İstiklal Mahkemelerini çalıştırdı.**

Ordunun savaşa hazır sekiz tümenini, ayaklanmaları bastırmak için uzun süre görevlendirdi.

"Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" denilen zararlı kuruluşu kapattı.

Sonunda elbette Cumhuriyet başarı kazandı. Ayaklananlar yok edildi. Ama Cumhuriyet düşmanları, büyük komplolarının sona erdiğini kabul etmediler. Alçakça, son bir girişimde bulundular. Bu da, İzmir'de düzenlenen suikast biçiminde belirdi. Cumhuriyet Mahkemelerinin eli, bu kez de Cumhuriyeti suikastçilerin elinden kurtarmayı başardı.

Efendiler, aldığımız olağanüstü önlemleri, onlara gerek kalmadığı görüldükçe, kaldırmakta duraksamadık.

Takrir-i Sükun Yasasının yürürlükte ve İstiklal Mahkemelerinin çalışmakta olduğu süre içinde yapılan işleri göz önüne getirecek olursanız, Meclis'in ve ulusun güveninin tam yerinde kullanıldığı kendiliğinden anlaşılır.

Ülkede büyük ayaklanma ve suikastler önlenerek sağlanan dirlik ve düzenlik, elbette kamuyu sevindirmiştir.

Efendiler, ulusumuzun, giymekte olduğu ve bilgisizliğin, aymazlığın, bağnazlığın, yenilik ve uygarlık düşmanlığının simgesi gibi görünen "fes"i atarak, onun yerine bütün uygar dünyanın kullandığı şapka giymesi ve böylece kafa yapısıyla da uygar toplumlardan hiçbir farkı olmadığını göstermesi gerekiyordu. Bunu Takrir-i Sükun Yasasının yürürlükte bulunduğu sırada yaptık. Bu yasa yürürlükte

olmasaydı yine yapacaktık. Ama bunu, yasanın yürürlükte oluşu da kolaylaştırdı denilirse, bu çok doğrudur. Gerçekten de böylece kimi gericilerin kamuoyunu geniş ölçüde zehirlemesine meydan bırakılmamıştır.

**Tekke ve zaviyelerle türbelerin** kapatılması ve bütün tarikatlarla şeyhlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük, türbecilik gibi birtakım sanların yasak edilerek kaldırılması da Takrir-i Sükun Yasası yürürlükte iken yapılmıştır.

Bir takım şeyhlerin, dedelerin, seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen ve talihlerini, yaşamlarını falcıların, büyücülerin, üfürükçülerin, muskacıların ellerine bırakan insanlardan oluşmuş bir topluluk, uygar bir ulus olarak görülebilir mi? İşte biz Takrir-i Sükun Yasası'nın yürürlükte oluşundan yararlandıkça, ulusumuzun alnını, olduğu gibi, açık ve temiz göstermek için; ulusumuzun bağınaz ve ortaçağcıl olmadığını kanıtlamak için yararlandık.

Efendiler, ulusumuzun toplumsal, ekonomik, kısacası uygar yaşamla ilgili bütün işlem ve ilişkilerinde verimli sonuçlar getiren yeni yasalarımız da, kadın hak ve özgürlüklerini sağlayan ve aileyi sağlamlaştıran **Medeni Kanun** da bu dönem de yapılmıştır. Şunu söylemeliyim ki, biz her araçtan, yalnız ve ancak bir düşünceyle yararlanırsınız. O düşünce şudur: Türk ulusunu uygar toplumlar içinde yaraştığı yere yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temeller üzerinde her gün daha çok güçlendirmek; bunun için de zorbalık düşüncesini öldürmek...

Saygıdeğer Efendiler, günlerce zamanınızı alan uzun ve ayrıntılı sözlerim, en sonunda tarih olmuş bir dönemin öyküsüdür. Bunda ulusum için ve yarınki çocuklarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek kimi noktaları belirtebildiysem, kendimi mutlu sayacağım.

Burada söylediklerimle, ulusal varlığı sona ermiş sayılan büyük bir ulusun bağımsızlığını nasıl kazandığını; bilim ve tekniğin en son ilkelerine dayalı ulusal ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım. Bugün ulaştığımız sonuç, yüzyıllardan beri yaşanan ulusal yıkımların yarattığı uyanıklığın ve bu sevgili yurdun her köşesini sulayan kanların karşılığıdır.

**Bu sonucu Türk gençliğine emanet ediyorum.**

\* \* \*

## **Ey Türk gençliği!**

Birinci ödevin, Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini sonsuza dek korumak ve savunmaktır.

Varlığının ve geleceğinin biricik temeli budur. Bu temel, senin en değerli hazinendir.

Gelecekte de seni bu hazineden yoksun kılmak isteyecek iç ve dış düşmanların olacaktır.

Bir gün bağımsızlık ve Cumhuriyeti savunmak zorunluluğuna düşersen, göreve atılmak için, içinde bulunacağın durumun olanak ve koşullarını düşünmeyeceksin. Bu olanak ve koşullar çok elverişsiz bir nitelikte belirebilir. Bağımsızlığını ve Cumhuriyetini yıkmak isteyecek düşmanlar,

bütün dünyada benzeri görülmemiş bir üstünlük elde edebilirler. Zorla ve aldatmayla sevgili yurdun bütün kaleleri alınmış, bütün gemiliklerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış

ve yurdun her köşesi düşman eline geçmiş olabilir. Bütün bu koşullardan daha acı ve daha korkunç olmak üzere, ülkede yönetimi elinde bulunduranlara, aymazlık, sapkınlık ve

hatta hainlik içinde bulunabilirler. Hatta bu yöneticiler, kişisel çıkarlarını,

ülkeye giren düşmanların siyasal amaçlarıyla birleştirebilirler.

Ulus yokluk ve yoksulluk içinde yıkılmış, bitkin düşmüş olabilir.

**Ey Türk geleceğinin çocuğu! İşte bu ortam ve koşullar içinde bile ödevin,**

**Türk bağımsızlığını ve Cumhuriyetini kurtarmaktır!**

**Gerek duyacağın güç damarlarındaki soylu kanda vardır!**

=====

## **SÖYLEV'DE SERGİLENEEN "KURTULUŞ" STRATEJİSİ**

**Prof. Dr. Özer OZANKAYA**

### **1- Söylev, bir toplumbilim (sosyoloji) klasiğidir.**

Bugün okunuşunun 70. yıldönümünü kutladığımız Atatürk'ün "Söylev" adlı büyük yapıtı, kendi deyişiyle "**Türk ulusunun yüzyıllar boyunca uğradığı sonu gelmez yıkımlardan kurtulması, içinden çıkabilmek için büyük özveriler gerektiren pis bataklıklara bir daha düşmemesi için**



**gelecek kuşaklara dikkat ve uyanıklıksağlayabilecek uyarılarda bulunmak**" amacıyla yazılmıştır. Bu özellikleriyle Söylev, bir anılar kitabı değil, belgesel bir sunuştur. '**Anılarım**' demek, '**anlatmak istediklerim**' demektir. Söylev, **Mustafa Kemal Atatürk**'ün '**Anılar**'ı değildir.

Mustafa Kemal Atatürk, bu yapıtı yazarken tam bir nesnellikle davranmış, anlattığı her olgunun belgesini kitaba eklemiştir. Tarih yazımında nesnellüğün de öncülüğünü yaparcasına dile getirdiği ve **Türk Tarih Kurumu**'nun altına yazdırdığı ilkeye, kendisi de özenle uymuştur: "**Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan, yapana doğrulukla bağlı kalmazsa, değişmeyen gerçek insanlığı şaşırtıcı bir nitelik alır.**"

Bu niteliğinden dolayı **Söylev, bir toplumbilim klasiğidir.**

Gerçi Söylev, 19 Mayıs 1919 ile 15 Ekim 1927 tarihleri arasında geçen Türk Kurtuluş ve Cumhuriyet devrimlerinin somut olaylarından söz eder. Bu açıdan bakıldığında, cumhuriyet tarihimizin sınırlı bir sunuluşu sanılabilir. Ama bu somut olaylara yön veren stratejiye ve uygulamasına ilişkin veriler göz önünde tutulursa, Söylev'in yalnızca bir dönemin somut olgularını anlatan bir tarih kitabı olmadığı, birinci sınıf bir toplumbilim, devrim toplumbilimi, ulus-kurma toplumbilimi, sömürgeciliği ortadan kaldırma toplumbilimi olduğu anlaşılır.

Gerçekten Söylev, sömürgeciliği yıkıp özgür, bağımsız, gelişen ve çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmaya girişen bir ulusal toplumun nasıl kurulabileceğini sergilemektedir. Dikkatle incelendiğinde görülmektedir ki Mustafa Kemal, Söylev'de, böyle bir toplumun kurulması yolunda izlediği üstün nitelikli **önderlik ve yönetim stratejisini** de ortaya koymuştur. Bu stratejinin özü, "**özgürlük ve bağımsızlık kavramlarına sahip bir halkın karşısında, dünyanın en güçlü ordularına sahip devletlerin ve onların işbirlikçilerinin dize geleceği**" bilincidir. Kurtuluş savaşı ve cumhuriyet devrimleri yürütülürken siyasal, askeri ve diplomatik alanlarda, iletişim, eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında izlenen politikaların tümü, hep bu yön verici ana düşünceye dayanmıştır.

"**Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir!**" diyen Mustafa Kemal, Söylev'in daha başında şunları belirtir: "**Efendiler, daha İstanbul'dan çıkmadan önce düşündüğüm ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya başladığım karar, ulusal egemenliğe dayalı, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmaktır.**" "**Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve şerefli bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönenmiş olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygarlık karşısında uşak olmaktan daha yüksek bir işlem görmeye layık olamaz. Öyleyse ya bağımsızlık, ya ölüm! İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktı.**"

## **2- Söylev, aynı zamanda Mustafa Kemal'in felsefi bilgeliğine tanıklık eden bir yapıttır.**

Bilindiği gibi e üstün strateji düzeyi olan bilgelik, "**ne yapmak ve ne zaman yapmak gerektiğini de bilmek**" kadar "**ne yapmamak gerektiğini de bilmek**" demektir. Yapma sanatı yaşamı bilmek, yapmamak sanatı ise olguların özünü bilmek demektir.

Üstün strateji, eyleme geçmeden önce şu etkenlerin saptanması gerektiğini bilir. İzlenecek yöntem, fiziksel koşullar, önderlik ve disiplin. İzlenecek yöntemle anlatılan şey, halkın önderlik grubuyla aynı hedefleri paylaşmasının sağlanmasıdır.

Fiziksel ve doğal koşullar, ulaşım ve iletişim olanakları, eylemin boyutları ve güvenlik açılarından ele alınmak gerekir. Eyleme geçme zamanını seçerken halkın üretim etkinliklerini, ordunun savaş yeteneğini elden gelen en üst düzeyde bulundurmaya dikkat etmek gerekir.

Üstün strateji, önderlik ve disiplin açısından da şu erdemleri gerektirir: Zeka, güvenlik, insancılık, yüreklilik ve sebat.

Şimdi Mustafa Kemal'i dinleyelim :

"**Bu önemli kararların neleri gerektirip zorunlu kıldığını tümüyle ve ilk günden açıklayıp söylemek, kuşkusuz yerinde olmazdı. Uygulamayı birtakım aşamalara ayırma ve olayların gelişiminden yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak, yavaş yavaş amaca ilerleyecek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Diyebilirim ki ben, ulusun vicdanında ve geleceğinde sezdiğim büyük gelişme yeteneğini bir ulusal sır gibi vicdanımda taşıyarak adım adım bütün toplumumuza uygulatmak zorundaydım.**"

Mustafa Kemal Atatürk'ün vicdanında sakladığı ulusal sır, aynı zamanda bütün uygar insanlığa örneklik edecek değerde **bir uygarlık projesiydi**. Bu proje, yöneticilerini seçmekte, inanç ve düşüncelerini özgürce oluşturup benimsemekte tam anlamıyla özgür olan ve seçim hakkına sahip bulunan

bir ulus yaratmıştır. Bunu, sömürgecilerin özel olarak desteklediği orta çağ artığı saltanat-hilafet kurumlarını ve dinsel baskıcılığa dayalı hukuksal, yönetsel ve eğitsel düzeni ortadan kaldırarak ve düşüncesi, vicdanı, kültürü özgür kuşaklar yetiştirecek bir eğitim düzeni kurarak başarmıştır.

Ama bunun yanında ekonomik demokrasiyi de gerçekleştirmek üzere, ekonominin yönetiminde temel sorumluluğu devlete veren ve devleti zorunlu ve yararlı olduğu ölçüde ekonomiye karıştıran, ama onun ötesine geçirtmeyen ekonomik ve toplumsal bir siyasal düzen kurmuştur. Bu yönüyle de hem kapitalizmi hem de Maksizmi, demkrasinin belirgin nitelikleri açısından aşan bir uygarlık projesidir.

İşte Söylev'de anlatımını bulan ve bu uygarlık projesi ve onun gerçekleştirilişi, Mustafa Kemal'in üstün strateji düzeyini, yani bilge kişiliğini de kanıtlamaktadır. **Mehmet Ali Sevük**, şu gözlemi yaparken yerden göğe haklıydı.

**"Atatürk, devrim düşmanlarıyla dövüşerek devrim yapmadı; dövülecek olanlara dövüşmek fırsatı vermeyen devrim stratejisiyle ulusunun aziz kanını esirgemeyi de bildi. Bunun için de O'na minnettarız."**

Kurduğu cumhuriyeti gençliğe emanet etmesi ise Atatürk'ün bilgeliğin de doruğuna çıktığının kanıtıdır. Bu, sürekli devrimin, yani ilerleme ve yinelenmenin güvencesini bulduğunu gösterir. Çünkü gençlik, tertemiz vicdan, bencil çıkarlara bulaşmamış karakter, alışkanlıklara tutsak olmamış yetenek, enerji ve yalnız dürüstlikle birlikte gidebilen yüreklilik demektir. Eğitim de gençliğin bu özelliklerini geliştirecek bir eğitim kurumu olacaktır. Çünkü erdem demek olan cumhuriyetin ancak bu niteliklerle ayakta kalabileceğini biliyordu.

Söylev'in 70. yılında, **İsmet İnönü'nün** tarihsel nitelemesiyle **"Devletimizi kuran, ulusumuza özveriyle, doğrulukla hizmet eden, insanlık idealine tutkuyla bağlı eşsiz kahraman Atatürk'ün anısı önünde minnet ve saygıyla eğilirken Türk bağımsızlığını ve Türk cumhuriyeti'ni sonsuza dek korumaya ve savunmaya ant içiyoruz."**